

Т. В. Івачевська
аспірант Львівського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президенті України

УДК 351/354

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА СФЕРОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Проаналізовано діяльність громадських організацій у сфері інтелектуальної власності та подана їх класифікація. Наголошується на необхідності підвищення уваги до ролі громадських організацій у сфері захисту інтелектуальної власності та посиленні громадського контролю за цією сферою.

Проанализирована деятельность общественных организаций в сфере интеллектуальной собственности и подана их классификация. Отмечается необходимость повышения внимания к роли общественных организаций в сфере защиты интеллектуальной собственности и усилении общественного контроля за этой сферой.

The article analyzes the activities of NGOs in the field of intellectual property and filed their classification. The need for increasing attention to the role of NGOs in the field of intellectual property protection and strengthen public control over this area.

Ключові слова: сфера інтелектуальної власності, громадські організації, творчі спілки, організації колективного управління, громадський контроль.

За роки незалежності в Україні розбудовано організаційну структуру органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Вагоме місце в сфері інтелектуальної власності належить громадським організаціям.

Розширення кола суб'єктів управлінської діяльності за рахунок включення до нього як окремих громадян, так і їх громадських організацій дозволяє вирішити ряд принципових завдань. Такий крок сприятиме подоланню стереотипів відірваності та закритості державного управління від населення, що є фактором, який гальмує розвиток демократії у нашій країні, не дозволяє підняти рівень довіри громадян до влади. У зв'язку з цим кожен громадянин нашої країни має отримати інструменти, які б дозволяли йому активно впливати на прийняття управлінських рішень, підтримувати діалогові відносини з органами державної влади, відстоювати свої переконання, брати реальну участь у політичному житті та функціонуванні громадянського суспільства.

Описуючи інфраструктуру органів, що діють у сфері інтелектуальної власності, багато науковців включають сюди і громадські організації, що діють у цій сфері. Про громадські організації у сфері інтелектуальної власності йдеться у працях за редакцією О. Підпригори, О. Орлюк, Г. Черевка, О. Святоцького. Окремі автори розглядають лише громадські організації колективного управління, зокрема: В. Дроб'язко, О. Мельник, С. Бондаренко, І. Березний, І. Запорожець. Однак деякі з авторів лише в загальному описують дані громадські організації, інші дають характеристику лише

окремих із них, решта лише вказують не весь їх перелік та назви. У статті наголошується на необхідності підвищення уваги до ролі громадських організацій у сфері захисту інтелектуальної власності та посиленні громадського контролю за цією сферою.

Метою цієї статті є аналіз діяльності громадських організацій у сфері інтелектуальної власності та їх класифікація, а також пошук нових напрямів їх діяльності з метою покращення функціонування усієї галузі інтелектуальної власності. При демократичних формах правління контроль суспільства, громадський контроль повинні займати одне з визначальних місць у сфері інтелектуальної власності. Необхідно, щоб громадськість не лише обговорювала поточні проблеми (як це, здебільшого відбувається зараз), а мала можливість брати активну участь у формуванні правової позиції, здійсненні належної експертизи та відпрацюванні механізмів реалізації права.

На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства та зростанням ролі інтелектуальної власності в Україні головним завданням громадських організацій в цій сфері має стати налагодження постійної взаємодії, комунікації між суспільством, власниками інтелектуальної власності і державою. Саме громадські організації можуть стати реальними каналами представництва всього спектра суспільних інтересів, посередниками між їх носіями і владою [1].

Державний департамент інтелектуальної власності тісно співпрацює з громадськими організаціями, що безпосередньо займаються питаннями інтелектуальної власності. Головною особливістю їх правового становища є те, що їх управлінські повноваження у переважній більшості випадків позбавлені державно-владного характеру. В зв'язку з чим діяльність суб'єктів громадського управління поширюється, як правило, тільки на членів відповідної організації. Ці організації об'єднують на громадських засадах громадян, підприємців, виробників. Вони здійснюють громадський контроль за діяльністю у сфері інтелектуальної власності.

Пріоритетними напрямками та сферою діяльності громадських організацій є:

- боротьба з піратством у сфері аудіо-, відеопродукції;
- захист споживчого ринку від фальсифікованих, контрафактних, неякісних та небезпечних для здоров'я і життя людини продуктів товарів;
- співпраця та допомога правоохоронним органам, державним органам у справах захисту прав споживачів, товаровиробникам, підприємцям, правовласникам та споживачам;
- моніторинг ринкової ситуації з метою виявлення та усунення фактів порушення законодавства щодо використання торгових марок, авторських і суміжних прав;
- надання юридичної консультації та експертної допомоги суб'єктам господарювання і підприємництва, захист їх прав та інтересів у суді;
- пропагування цивілізованих способів користування об'єктами інтелектуальної власності;
- співпраця з вітчизняними, зарубіжними та міжнародними організаціями й об'єднаннями [2, с. 59].

Недержавні організації, діяльність яких пов'язана зі сферою інтелектуальної власності умовно можна поділити на дві групи.

Перша група — творчі спілки, що здійснюють управління інтелектуальною власністю. Основними напрямками діяльності творчої спілки є: творча діяльність у галузі культури і мистецтва; розвиток національної культури та мистецтва, розроблення і втілення в життя культурно-мистецьких заходів, організація творчих конкурсів, виставок, авторських вечорів, прем'єр, фестивалів тощо. Творчі спілки зобов'язані також створювати належні умови для творчої праці, організовувати підвищення професійного, наукового та загальнокультурного рівня членів творчої спілки, виховувати творчу молодь, сприяти оволодінню нею досягненнями національної та загальнолюдської культури. Тобто творчі спілки визначають характер і зміст напрямів розвитку культури і мистецтва. Тому їх впливом на цей величезний сектор суспільно-корисної діяльності не варто нехтувати. Одним із основних завдань творчих спілок є утвердження демократичних,

загальнолюдських цінностей [3, с. 137–138].

В Україні діють такі творчі спілки та громадські об'єднання: Національна спілка письменників України, Національна спілка кінематографістів України, Національна спілка театральних діячів України, Національна спілка архітекторів України та інші.

Друга група — громадські організації, що спеціалізуються на сфері інтелектуальної власності: Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Всеукраїнська асоціація патентних повірених, Українська група Міжнародної асоціації з охорони промислової власності, Всеукраїнська громадська організація Антипіратський союз України тощо.

Окремою групою серед громадських організацій слід виділити організації колективного управління.

Автори творів науки, літератури і мистецтва, виконавці, виробники фонограм та інші володільці авторських і суміжних прав з метою практичного здійснення їх майнових прав (публічного виконання, сповіщення в ефір по кабелю, відтворення творів шляхом механічного, магнітного та іншого запису, репродукування тощо) мають право створювати організації, що управляють їх майновими правами на колективній основі. Прийняття рішень стосовно розмірів винагороди і умов видання ліцензій користувачам, способу розподілу і виплати зібраної винагороди та з інших принципових питань діяльності організації здійснюється виключно володільцями авторських і суміжних прав на загальних зборах [4, с. 111–112].

Користувачі творів та об'єктів суміжних прав договором зобов'язуються надавати авторам та іншим особам, які мають авторське право, та суб'єктам суміжних прав, їх представникам або організаціям, які управляють майновими правами на колективній основі, точний перелік і програми публічного використання творів, виконань, фонограм, програм мовлення і забезпечувати їх завіреним звітом про одержані прибутки. Основним обов'язком користувачів є своєчасна в обумовленому розмірі виплата винагороди [5, с. 16–17].

На обліку в Державному департаменті інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України зараз перебуває одинадцять організацій колективного управління [6].

Організація управління майновими правами на колективній основі видає ліцензії користувачам на відповідні способи використання творів і об'єктів суміжних прав. Умови таких ліцензій мають бути однаковими для всіх користувачів однієї категорії. Ліцензії видають в інтересах усіх правовласників, зокрема й тих, які не передали свої права організації, що управляє майновими правами, але належить до категорії володільців прав, колективне управління в інтересах якої здійснює організація.

Погоджуємось з І. Бережним, що складними залишаються стосунки між організаціями колективного управління. Нерідко організація колективного управління збирає винагороду, призначену для автора, чії права передані в управління іншій організації (що не суперечить чинному законодавству), але потім не перераховує зібрані кошти на її рахунки, залишаючи автора взагалі без винагороди. Вочевидь, необхідні зміни до законодавства [7].

Правильно стверджує О. Мельник, що непередбачуваною є роль держави у питанні формування національної системи колективного управління в Україні. З однієї сторони, маємо недержавні самоврядні організації, які функціонують у площині приватного права і держава не повинна безпідставно втручатися у цей процес. Водночас, діяльність цих організацій повинна контролюватися на адекватність дотримання ними законодавства і договірних зобов'язань. І цей контроль зобов'язана вчиняти у першу чергу держава, чого поки що не відбувається. Привертає увагу повнота інформації, яку хоче мати установа. Адже організації колективного управління не підпорядковані їй, не є структурами установи. Проте остання вимагає, власне кажучи, повну інформацію про діяльність таких організацій [8, с. 91].

Якщо брати за приклад досвід Російської Федерації, то у цій країні в останні роки все більше уваги приділяється саме створенню системи громадського контролю — як і на рівні держави, так і на рівні регіонів. У регіонах починають створюватися

комітети та експертні комісії, покликані контролювати діяльність органів державної влади, відповідальних за реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, за реалізацію федеральних цільових програм [9, с. 28].

Прикладом того, що суспільство розуміє значення громадського контролю, є програма підвищення кваліфікації фахівців, що є потенційними членами експертних рад в рамках співробітництва з провідними російським вузами та великими компаніями.

Приєднуємося до думки О. Орлюк про те, що навряд чи сьогодні ті громадські організації, що діють у площині інтелектуальної власності, як і науково-дослідні установи, які спеціалізуються на дослідженні проблем даної сфери, можуть забезпечити належний і постійний контроль громадськості. Щонайменше, це пояснюється відсутністю системності проведення такого контролю, відсутністю мети та завдань і способів його здійснення. Фактично, мова йде про доцільність консолідації зусиль різних учасників сфери інтелектуальної власності щодо запровадження і здійснення належного суспільного контролю.

Слід звернути увагу і на підвищення ролі громадського контролю у сфері виконавчої влади. В матеріалах Парламентських слухань від 21 березня 2007 р. сказано, що окрім Громадської колегії та Апеляційної палати, при Державному департаменті інтелектуальної власності створено консультативну раду з представників усіх творчих спілок України та відомих творчих діячів України. Проте, насправді, консультативної ради з представників усіх творчих спілок України ніколи не існувало [10, с. 107].

Вбачається, що одним з можливих шляхів такої консолідації може бути підвищення ролі Комітету Верховної Ради України з питань науки та освіти, зокрема шляхом запровадження інституту радників з питань інтелектуальної власності (позаштатних). Запровадження такого інституту радників саме на рівні профільного парламентського комітету має сенс, оскільки будь-який орган виконавчої влади не зможе забезпечити всебічності охоплення проблем та забезпечення належних підходів щодо їх вирішення.

Необхідно розвинути ідею і про проведення щорічних зовнішніх оцінок системи охорони інтелектуальної власності. Громадська Рада, що діє при Державному департаменті інтелектуальної власності, не може забезпечити реалізацію зазначеної мети (знову ж таки, у силу відомчої належності).

Погоджуємося з думкою І. Запорожця, про те, що суб'єкти державного управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної повинні бути зацікавлені у допуску громадян до здійснення управління в зазначеній сфері. Інакше кажучи, насамперед Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України має стати активним учасником процесу розбудови розгалуженої системи громадських організацій, яким він міг би делегувати виконання частини своїх функцій. У даному випадку йдеться про те, що такі громадські організації могли б зайнятися проведенням виховної та роз'яснювальної роботи з населенням, покликаної формувати у наших громадян звичку добровільного та свідомого дотримання вимог законодавства про інтелектуальну власність. У багатьох сучасних країнах світу подібні форми роботи з успіхом використовуються у сфері державного управління [11].

Таким чином, роблячи загальний висновок з викладеного, зазначимо, що підвищити рівень охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в нашій країні вдається лише через використання нових методів державного управління у названій сфері. На перше місце повинно ставитися переконання учасників суспільних відносин у вигідності правомірної поведінки, з обов'язковим залученням до його здійснення громадськості. Світовий досвід свідчить про те, що система суспільного контролю працюватиме з позитивним результатом там, де дотримуються балансу інтересів відомства, правовласників об'єктів інтелектуальної власності та споживачів інтелектуальної власності. Основним завданням громадських організацій повинно бути залучення до справи ініціативних громадян, представників бізнесових кіл, товаровиробників та споживачів. Досягнення такого балансу сприятиме створенню громадянського суспільства у сфері інтелектуальної власності в мініатюрі.

Список використаних джерел

1. *Ващук, О. М.* Конституційно-правовий статус громадських організацій України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 "Конституційне право" / О. М. Ващук. — К., 2004. — 17 с.
2. *Черевко, В. Г.* Інтелектуальна власність [Текст] : [навч. посіб.] / В. Г. Черевко. — К. : Знання, 2008. — 412 с.
3. Право інтелектуальної власності: Академічний курс [Текст] : [підручн.] для студентів вищих навчальних закладів / Підпригора О. А., Бутнік-Сіверський О. Б., Дроб'язко В. С. [та ін.] ; за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. — [2-ге вид., переробл. та допов.]. — К. : Ін Юре, 2004. — 672 с.
4. Інтелектуальна власність: словник-довідник [Текст] / за заг. ред. О. Д. Святоцького. — У 2-х т. — К. : Ін Юре, 2000. — Том 1. Авторське право і суміжні права / за ред. О. Д. Святоцького, В. С. Дроб'язка [уклад. : В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко]. — 356 с.
5. *Бондаренко, С.* Колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав — невід'ємний елемент сучасної системи охорони права інтелектуальної власності [Текст] / Сергій Бондаренко // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 2. — С. 15–20.
6. Організації колективного управління [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Департаменту інтелектуальної власності // Режим доступу : http://www.sdi.gov.ua/ua/managment_information.html.
7. *Бережний, І.* Новий порядок визначення уповноважених ОКУ — європейські правила гри [Текст] / Ігнат Бережний // Інтелектуальна власність. — 2009. — № 3. — С. 12–13.
8. *Мельник, О.* Управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав: проблемні питання [Текст] / О. Мельник // Право України — 2002. — № 6. — С. 90–93.
9. *Орлюк, О.* Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування [Текст] / О. Орлюк // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 2. — С. 24–29.
10. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування [Текст] / [Г. О. Андрощук (упорядк.)]. — К. : Парламент. вид-во, 2007. — 320 с.
11. *Запорожець, І.* Управління охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності: пошук нових методів здійснення [Текст] / І. Запорожець // Право України — 2008. — № 1. — С. 70–73.

*Рекомендовано до друку кафедрою державного управління та місцевого самоврядування
Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
(протокол № 8 від 19 квітня 2010 року)*

Надійшла до редакції 10.09.2010

